

ЖАҢАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ ӨЗГЕРУ ДИНАМИКАСЫ

¹ Е.Е. Мұханбетқалиев, ² Ш.Қ. Уралбаева, ³ С.К. Рахимжанова

АҢДАТПА

Бұл мақалада жаһандану дәуіріндегі адамзат қоғамындағы күрделі өзгерістерге философиялық талдау жасалынған. Бүгінгі таңда ұлттық болмысы толық, интеллектуалды ұрпақ қалыптастыру адамзатқа ортақ түйінді мәселе. Мақалада, бүгінгі ұрпақ болмысындағы кезектегі кейбір рухани адасушылықтың, жатсынудың себебі мен салдары саралана отырып, ұрпақ өзінің ұлттық келбетін басқа мәдениетке еліктеуден іздемей, ұлтына тән, өткен бабалар өмірінен сабақ ала білуі қажет екендігі талданады. Қазіргі жаһандану кезеңінде ұрпақ өз өмірлерінде ерте заманнан келе жатқан, ұлт дамуының діңгегіне айналған ұлттық құндылықтарға берік болған жағдайда ғана, әлемдік деңгейдегі бәсекелестікке төтеп бере алатындығы хақ екендігі зерттелген.

Түйін сөздер: Дәстүр, дін, мәдениет, тіл, құндылық, жаһандану, сабақтастық, құндылық, уақыт.

¹ Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

² Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

³ Сәкен Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Автор-корреспондент:
Ш.Қ. Уралбаева
til.bilim@bk.ru

Мақаланың сілтемесі:
Е.Е. Мұханбетқалиев,
Ш.Қ. Уралбаева,
С.К. Рахимжанова.
Жаһандану дағдайында
ұлттық құндылықтардың
өзгеру динамикасы // Адам
әлемі. – 2022. – No. 3 (93). –
Б. 49-57.

Динамика смены национальных ценностей в условиях глобализации

Аннотация. В данной статье рассматривается философский анализ сложных изменений человеческого общества в эпоху глобализации. Сегодня формирование полноценного, интеллигентного поколения национального самосознания является ключевым вопросом для всего человечества. В статье анализируются причины и последствия некоторых нынешних духовных заблуждений в жизни современного поколения, а также анализируется необходимость для поколения учиться на примерах жизни своих предков, а не подражать другим культурам. В нынешнюю эпоху глобализации было изучено, что верно то, что следующее поколение сможет противостоять глобальной конкуренции только в том случае, если они будут придерживаться древних национальных ценностей, которые стали основой развития нации.

Ключевые слова: Традиция, религия, культура, язык, ценности, глобализация, преемственность, ценности, время.

Dynamics of Change of National Values in the Context of Globalization

Abstract. This article provides a philosophical analysis of the complex changes in human society in the era of globalization. Today, the formation of a full-fledged, intelligent generation of national identity is a key issue for all mankind. The article analyzes the causes and consequences of some of the current spiritual delusions in the life of today's generation, and analyzes the need for the generation to learn from the life of their ancestors, not to imitate other cultures. In the current era of globalization, it has been studied that it is true that the next generation will be able to withstand global competition only if they adhere to the ancient national values that have become the backbone of the nation's development.

Keywords: Tradition, Religion, Culture, Language, Values, Globalization, Continuity, Time.

Кіріспе

Қазір біздің қоғамымыз жаһандану дәуірінде өте күрделі өзгерістерді бастан өткізуде. Жаһандану – адамзатпен бірге келе жатқан үрдіс. Жаһандану қоғамының бір ерекшелігі, барлық елдердің өмір салты, мәдениеті, ақпарат құралдарының ортақ бола бастауы. Өзекті болып тұрған ғаламдану құбылысын біржақты талдау мүмкін емес.

Осы тұста үлкен мәселе туындайды, ол жаһандану процесінің ұлттық құндылықтарға әсері барма, өзгермелі заманда біз елдігімізді, мәдениетімізді, тілімізді, ұлттық бірегейлігімізді қалай сақтау қажет деген сұрақтар, бүгінгі таңда барлық адамзатты ойландырмағы анық. Француз философы Жак Деррида: «Жаһандану бүгінгі әлемнің қайтаруға келмейтін заңды процесс» – деген ойының маңызы бар. Сондықтан да оны, асқан байыптылықпен терең зерделей отырып, оңды және теріс қырларын ашып алған жөн. Оңды жағы, жаһандану – әлем халықтарының мәдениетін, экономикасын, саяси және ақпараттық жүйелерін барынша жақындата, кіріктіре түсетін қасиеті бар құбылыстар қатарына жатады. Сөйтіп, жаһандану елімізге жер бетіндегі интеграциялық үрдістердің нәтижелерін, әлемдік дамудың игіліктерін алып келсе, ал екінші жағынан, ол ұлттық ерекшеліктерді, ұлттық мәдениетті барынша бедерсіздендіруге

итермелейді және саяси, әлеуметтік тәуелсіздіктің қағидаттарына барынша немқұрайдылықпен қарайды. Кейбір әлсіздеу мәдениет пен өркениеттерді жұтып қоюға дайын тұратын қасиетімен, этностық келбетімізді жойып жіберуге бейімдігімен қауіпті» [1, 9-4-16 бб.]. Жаһандану біздің қоғамымыз үшін қажет, бірақ ұлтты ұлт етіп отырған құндылықтарды жаһандық өзгерістердің жұтып алуына жол бермеу қажет.

Бүгінгі таңда кез келген ұлт, ұлттың қамалы болып тұрған құндылықтарды сақтап қалуы тиіс. Өз ұлтының құндылығына селқостық танытқан, бағалы құндылықтарын бойына сіңірмеген, дәстүрін сараптап, мәдениетін жетілдіріп отырмаған елдің болашағы бұлыңғыр. Мақалада қазақ мемлекеті Мәңгілік Елге айналудың алғашқы қадамы ұлттық құндылықтарды бағалап, оны ұрпақ өмірімен сабақтастыра білу екендігі қарастырылады.

Әдіснама

Мақаланың зерттеу әдіснамалық негізі ретінде антропологиялық, теориялық, герменевтикалық зерттеу әдістері қолданылады. Зерттеу барысында сипаттау, баяндау, бақылау, жіктеу, салыстыру, индукция, дедукция әдістері қолданылды. Ұлттық қарым-қатынас мәселесіне талдау жасалынып, сыни ойлау әдістері де жүзеге асады. Зерт-

теу жұмысында философиялық зерттеу әдістері арқылы объективті зерттеу жүргізіле отырып, сонымен қатар, құрылымдық талдау, салыстырмалы мәтіндік талдау, жүйелеу әдістері қолданылды.

Негізгі бөлім

Қазіргі әлемдегі әртүрлі идеологиялардың теке-тіресуінде ұлттық идеяны өрістетіп оны негізге ала отырып құндылықтық дүниетанымдық бағдарлар арқылы ғана ұлттық болмысымызды сақтай аламыз.

Қазіргі уақытта дүние жүзінде аса күрделі процестер іске асуда. Соның бірі жаһандану (глобализация, ғаламдастыру) процесі – бұл әлеуметтік, рухани, саяси экономикалық процесті білдіретін термин. Жаһандану, ғаламдану, әлемдік ауқымдану, глобализация (ағылш. Global-әлемдік, дүниежүзілік) – жаңа, жалпы әлемдік саяси, экономикалық, мәдени және ақпараттық тұтастық құрылуының үрдісі [2, 720 б.].

Жаһандану біздің қоғамымыз үшін қажет, бірақ қазіргі қоғамда ұрпақ санасында көрініс беретін қорқынышты, құбыжық құбылыстардың орын алуымен күресе білуіміз шарт. Бүгінгі таңда ұрпаққа әлемдік деңгейде білім мен тәрбие беру, оның рухани байлығы мен мәдениеттілігін жетілдіру, кәсіби білімімен біліктілігін арттыру қазіргі қоғамның басты міндеті. Жаңашылдық ұғымына келетін болсақ, адамдар өміріндегі ойлау жүйесінің немесе дүниені қабылдаудың жаңа түрін шығару және қалыптастыру процесін айтамыз. Бұл көбіне ғылымда «инновация» терминімен байланысты. «Инновация» – латын сөзінен шыққан, ол «жаңару», «жақсару» немесе «өзгеру» деген мағынаны білдіреді. «Innovatio» – «өзгеріс бағытында» деген мағынада айтылған сөз [3, 247]. Инновациялық ойлау, демек, жаңаша ойлаудың бағытын

білдіретін ұғым. Оның үш өлшемі бар: жаңа ой, жаңа іс, харекет және жаңа нәтиже. Жаңалықты тану, сөйтіп оны білім, ғылым, ең бастысы технологияға айналдыру [4, 4-8 бб.]. Инновациялық ойлау – санамыз бен ойымыздың ісімізден озып жүруін және жаңғыруын қажет етеді. «Инновация» терминін жаңа экономикалық категория ретінде ХХ ғасырдың бірінші онжылдығында ғылымға енгізген австриялық ғалым Йозефер Алоиз Шумпетер болатын. Инновация ұғымы тек экономика саласында ғана емес, сонымен қатар қоғамның барлық салаларында өзекті орын алды. Жаңашылдық ол жаңалық енгізу, жаңарту, жаңғыру, құндылықтарды қабылдау және оларды өзгертудің жаңа жолдарын іздеу болып табылмақ. Бірақ, бұл өзгертулерге адамның білімі, шығармашылығы, қабілеті өз ықпалын тигізбек. Алайда, осындай инновациялық өзгерістердегі (өткен шақ, «классика»), қазіргі (осы шақ, «модерн») және жаңа (болашақ, «футур») арасындағы тепе-теңдікті қалыптастыра отырып сақтау қажет [5,636.]

Ұлттық дүниетанымымызды қайта жүйелеу де күн тәртібінде тұрған өзекті мәселе. Ұлттық дүниетаным дегеніміз жай ұғымдар мен түсініктердің жиынтығы емес, ғасырлар бойы атадан балаға көшіп ана сүтімен әрқайсымыздың қанымызға сіңген дүниені қабылдау ерекшелігіміз, ойлау машығымыз, бағалау өлшеміміз. Кез келген жаңа ілім-білімді, өз дүниетанымымыз елегінен өткізе отырып қабылдасақ ғана құнарлы топыраққа түскен әлгі ілім мен жаңалықтың жемісі баянды болмақ. Қазіргі таңдағы жастардың санасында туындайтын жаңа идеялар, ұлттық құндылықтарға көптеген өзгерістер туғызуда. Ұлттық құндылық ол – біздің дәстүріміз, ол – біздің тіліміз, ол – біздің тарихымыз, ол – біздің дініміз. Бұл құндылықтар ұлтты ұлт етіп отырған ұлттың діңгегі. Ал діңгегімізді сынды-

рып, болашаққа жол тартамыз десек, онда біздің қателескеніміз. Ұлттық құндылықтар ұлттың дүниежүзілік өркеніеттер арасындағы өзіндік ерекшелігін, шынайы болмысын, келбетін көрсетеді. Ата-бабадан қалған құндылықтар ұмыт болып, маңызын жоғалтса, келер ұрпақтың толыққанды тұлға болып қалыптасуы мүмкін емес.

Қазақ болу бүгінгі заманның басты мәселесі. Дәстүрлі қазақтың жері, діні, тілі және мемлекеті бар. Тарих қай заманда болмасын тәрбиені және білімді қажет етеді. Тарихи онтология әмбебап ұғым, ол халықтың әдет дәстүрінде, ділінде, дінінде, тілінде тұрмыс тіршілігінде табиғи жүріп жатқан құбылыстар. Міне осы тарихи онтологияға саясат үнемі көлденең келіп түзетулер әрекеттерін жасап отырады.

Өткен өмірімізге зер салсақ большевик ғалымдардың саяси ойрандары да қауіпті әрі залалды болды. Ол кезде қазақ ұлты бір идеологияға, бір мәдениетке, бір тілге (орыс тілі) негізделген. Сол заманның қаратаяқтары күні бүгінге дейін сақталып келе жатқаны да шындық.

Тарихи тәрбиенің, тарихи білімнің қажеттілігі де ауадай. Бұл қазақ болу заманы. Жаңашылдыққа ұмтылуда ұлттық құндылықтарды қабылдаудың қаншалықты қиын екенін көріп жүрміз, бұл қауіпті үрдіс. Сірә оның жауабы намыста болса керек. Ұлттық құндылықтармен ұрпақ өміріндегі сабақтастықты үзбеуіміз қажет. Сабақтастық үзілген жағдайда ұлт өміріндегі маңызды құндылықтар адамзат өміріндегі өз қызметін тоқтатады. Сабақтастық арқылы ұлттың өмір сүру формасы, мінез-құлқы, дүниеге қатынасы, мәдениеті, бабалар өмірінің тәжірибесі ұрпақтан-ұрпаққа көшіп отырады.

Қазақстан Мәңгілік Ел болу үшін ұлттық құндылықтар мен ұрпақтар арасындағы ажырамас сабақтастықты сақтауға тиіспіз.

Қазақ халқы өзгермелі, әрқилы замандарды бастан кешірді. Қазақ елі қандай заманды өз басынан өткізсе де, бабаларымыздың салып кеткен жолын, бүгінгіге және болашаққа қызмет ететін өмір тәжірбиесі деп қарай білген. Осы жалғастықтың өн бойында өз құндылықтарымыздың жібi үзілмегенi дұрыс. Біздің мәдениетіміз бен салт-дәстүріміз өте бай, дүниежүзінің ешбір ұлтында кездеспейтін небір інжу маржандар бар. Міне осының бәрін қазіргі заман талабына сай жаңғыртып, құндылықтарымызды көрсетсек, сол біздің өркендегеніміз.

Қазақ өз кеңістігін «Ұлы дала», «кең дала» – деп атайды. Демек бұл сабақтастық өз өміршеңдігін тоқтатпау қажет! Ол үшін қазақы болмысымыздың тетігі қазақ тілімізді дәріптеуден жалықпауымыз керек. Сол үшін, қазақ тілінің мәртебесін көтеру басты назарда болса. Тіл ұлт болып қалудың соңғы қамалы екені баршаға аян. Ғ.Мүсірепов: «Өз тілін, әдебиетін, қадірлемеген адам толық мәнді интеллигент емес. Себебі, ол қандайлық мамандық білімі болса да, рухани ой тәрбиесінде сыңаржақ азамат болады» [6,508б.] – деген ойының маңызы бар.

Адамның азамат болып қалыптасуы – отбасыдан, балабақшадан, мектептен басталады ғой. «Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» деп тегін айтылмаған. Жастардың жоғары оқу орнын бітіріп, қызмет еткенде тіл мәселесі алдынан шығады. Мемлекеттік тіл мен мемлекеттік құндылықтарды игермеуі өздеріне сор болып жабысады. Білімді, саналы өз елінің өткені мен болашағын анық білетін жастар ғана осы маңызды істі жүзеге асыра алады. Өз елінің тарихын мәдениетін, тілін жақсы білетін адамның еңсесі қашан да биік тұрады.

Тілге қатысты ғалымдардың ұстанып жүрген көзқарастарында немістің ойшылы М. Хайдеггердің тіл туралы ілімі мүлде бөлек. Хайдеггер тілді

лингвистикалық немесе тарихи құрылым деп ұғынбайды, оның ойынша тіл онтологиялық статусқа ие, өйткені тіл болмыспен тығыз байланыста, сөз о бастан болмысқа тән нәрсе. Болмыс тек тілдің ғана тұзағына түседі, ол тек тіл арқылы ғана көрініс береді. Сондықтан Хайдеггердің «Тіл болмыстың үйі» - деген ойының маңызы бар [7, 177 б.]. Хайдеггер біз тілге мұқтажбыз деп ой қорытады. Яғни сіздің менталитетіңіз, көзқарасыңыз, дүниені қабылдауыңыз, адамдық қарым-қатынасыңыз, адам мен құдайдың арасындағы қарым қатынас, баланың арасындағы қарым-қатынас, қоғамдағы адамдардың арасындағы қарым-қатынас тілдің ішінде тұр.

Қазір ғылым жаһанданып жатыр. Көптілділік мәселесі – Қазақстан үшін ғана емес, бүкіл әлемнің алдында тұрған көкейтесті мәселенің бірі. Себебі жаһандану заманы бірнеше тілді білуді талап етіп отыр. Қазіргі кезде кез-келген ғалым өзін танытқысы келсе бүкіл еңбегін ағылшынша жазу керек деген қағидаларды кездестіреміз. Егер бір тілді артық білсеңіз, сіз сол тілдің мәдениетін білесіз деген сөз. Ол өте керемет нәрсе. Бірақ біз бір нәрсені ұмытпауымыз керекпіз. Ахмет Байтұрсынұлы ұстазымыз «Тілі жоғалған ұлттың өзі де жоғалады»- деген ойының маңызы бар. Егер біз өз ұлтымызды жақсы көрсек, мен қазақтың ғалымымын десек, онда бірінші кезекте өз дүниелерімізді алдымен ана тілінде жариялауымыз керек. Егер олай жасамасақ ертең ұрпақтың алдында жауап береміз.

Өткен Бағзы заманда елінің болашағы үшін қатты алаңдайтын бір патша елінің данагөй қартынан «Елімнің болашағын болжап берші», деп өтінген екен. Сонда қарт: Сен маған алдымен, еліңнің жастарын көрсет, содан соң жауап берем» [8,126 б.] деген екен. Осы қазыналы қариямыздың сөзін бойтұмар етсек: «Еліміздің ертеңі бүгінгі жас ұрпақтың қолында» екендігін атап көрсетеді.

Ұрпағымызды әлемдік деңгейде білім мен тәрбие беру, оның рухани байлығы мен мәдениеттілігін жетілдіру, кәсіби білімімен біліктілігін арттыру бүгінгі қоғамның басты міндеті.

Ұлттық құндылықтық мәнін бағалап, тану үшін адамға үлкен ақыл қажет. Ақылсыз кез келген нәрсенің мәнін ашу қиынға соқпақ. Мұның дәлелі ретінде Шәкәрім тағылымына сүйенейік, ол: «Адам ақиқатты бас көзімен емес, ақыл көзімен көреді» [9, 640 б.] – дейді. Ақыл көзі әр нәрсенің ішкі мәнін, ақиқатын анықтайды. Сондықтан, кез келген нәрсені саралағанда, ақылдың таразысына салғанымыз абзал. Кез келген ұлт өзінің дербестігін өзге әлемге қара күшпен, құрғақ айқаймен емес, өзіндік мәдениетімен ғана мойындата алады. Ендеше біз өзіміздің дәстүрлі мәдениетіміздің құрамдас бөліктерін, даму тарихын, айтулы ескерткіштерін, тағы басқа құндылықтарын алдымен өзіміз танып, жас ұрпағымызға өнеге етіп, содан соң өзге әлемге мойындатуды басты парызымыз деп ұқсақ. Бұл орайда қазақ халқы мемлекетінің ерлік дәстүрлері тұтастай, сабақтаса дамыған үрдіс қалпында көрсетілгенін қалар едік.

Ұлттың болу, болмауы осы дәстүрге, рухани құндылықтарымызға байланысты. Дәстүр деген сөздің өзі латын түбінен шыққан. Ол – беру дегенді білдіреді. Яғни белгілі бір білімді жинап келесі ұрпаққа беру. Әдебиет те, өнер де тек қана тіл арқылы жақсарады.

Мәселен, қоғамдық сана – ол тұтас дүние емес, оның өз элементтері бар. Қоғамдық сана – тарихи санадан, эстетикалық санадан, саяси санадан, экономикалық санадан тұрады. Осылардың барлығы жиналып келіп қоғамдық сананы құрайды. Осы сананың элементтері бәрі бірдей даму керек. Ал енді ғылыми сананы ана тілінде дамытпасаңыз, ертең қазақтың баласы: «Менің ана тілім күрделі білімді

айтуға қауқары жетпейтін тіл» – екен деп ойлайды.

Тәуелсіздік пен елдегі оң өзгерістер мемлекет пен халықтың ең бас-ты құндылығы болуы тиіс. Осыған орай мемлекетті құрайтын шекарасы (жері) саяси жүйесі, этникалық бірлігі мен тұтастығы, ұлттық болмысы, бірегей-лігі – мәңгілік ел ұстанымының негізі [10, 247 б.] Бірегейлену әрине, тарихилықпен логикалықтың, жаңашылдық пен дәстүршілдіктің бірлігі арқылы жүзеге асып отыруы тиіс. Тамыры терең халқымыздың жаңаруы, кемелденуі бүгінгі заман талабы. Себебі, дүние үнемі өсіп, өзгеріп, дамып, жаңарып, жаңғырып отырмақ. Ешбір өркениетті қоғам дәстүрлі құндылықтарсыз алға басып көрген жоқ. Өйткені дәстүрлі құндылықтар ішкі тұрақтылықтың тұғыры.

Жаһандану әлемдегі мәдениеттердің көптүрлілігін жоққа шығармайды. Өзінің ұлттық және индивидтік бірегейлігінен қашуды талап етпейді. Ол барлық мәдениетке ортақ, біркелкілікке өтуді өзінің мақсаты санамай, керісінше осы кезге дейін болған немесе қазіргі кездегі жасалып жатқан мәдени құндылықтар мен үлгілерді бүкіл әлемге тарқататын ақпараттық технологияларды құру [11, 203 б.]. Ал мәдениетті өзімен және өзгемен байланыстыратын – ұлттық құндылықтар.

Адам туылғалы бері мәдени ортаға тап болады, оны меңгереді, өзінің ажырамайтын табиғатына айналдырады. Динамикалы дамып жатқан қоғамда өзіндік ұлттық құндылықтары болады. Құндылық адамға тәуелді емес болғанмен, адам санасында орын алады және адам құндылықтарға мүдделі және мұқтаж. Құндылықтарды сезім арқылы қабылдап, оны сана арқылы түсінеміз, соның нәтижесінде құндылықтарды игереміз, соған сай әрекет етеміз. Қай халықтың алсақта, ұлттық құндылықтары міндетті түрде сол халыққа тән қасиеттерін, мінез-құлқын, ой-өрісін,

өмір сүру ортасын танытып тұрады. «Ұрпақ тәрбиесі – ұлт болашағы» – деп дана халқымыз бекер айтпаған. Еліміздің ертеңі ұлттың тізгінін ұстар ұрпақтың қолында. Сондықтан жаһандану үрдісінде ұлттық құндылықтарымызды ұрпақ санасында дұрыс қалыптастыра білуіміз шарт. Қандай қоғамның болма-сын басты мақсаты отаншыл, елім дейтін ұрпақ тәрбиелеу, адамгершілігі және рухани бай тұлға қалыптастыру [12,178 б.]. Яғни бүгінгі таңда өркениетті, прогресшіл бағыттағы азаматтық-адамгершілік қасиеті мол, ұлттық құндылықтарын ұлықтайтын, өзге елдің замандастарымен тең дәрежеде бәсекелесе алатын биік өрелі ұрпақ тәрбиелеу – заманымыздың басты мәселелерінің бірі болып табылады. Осы мәселені жүзеге асыруда ұлттық құндылықтардың атқаратын қызметі айрықша.

Бүгінде дәстүрінен, тарихынан хабарсыз, қазақ тілі мен діліне, дініне немқұрайлы қарайтын, ұлттық рухы төмен, өз елінің ұлтына тән құндылықтарды мойындамайтын, ұлтты місе тұтпайтын, тегін танымайтын шалажансар ұрпақтарды қоғамда кездестіреміз. Бүгінгі білім, ғылым, интернет заманында ұрпақ санасына ақпараттық заман қаупі төндіре бастады. Қазіргі уақыттағы кейбір жастарымыздың ұлттық құндылықтарымызды түсінбеуінің нәтижесінде, еуропалықтардың көзімен қараудың салдарынан жоққа шығарып жатады. Бұл арада «өзге халықтар тірлігіне қарап жалтақтаудың қажеті жоқ. Олардың мәдениеті басқа, соған сай жасар іс әрекеті де басқа» [13, 80-85 бб.]. Өркендеген елдердің қатарына енеміз деп адами құндылықтарымызды жоғалтып алмауға тырысуымыз керек. Біздің қазақилығымыз құндылықтарымыздан ажырап қалмаудың амалы. Ұрпақтың өзінің ұлттық келбетін басқа мәдениеттен іздеуі, батыстық құндылықтарды жөн-жосықсыз қабылдауы көбірек байқалады. Академик

Ғарифолла Есім: «Еліктеушілік дегеніміз біреудің соңынан салпаңдап ере берушілік». Ал әлемге өз өлшемін ұсына білу ол жаңа сапалық, тың өркениеттік сұраныс. Біз осындай сұранысқа сай болу үшін көптеген мәдени, оқу, білім, ғылым, өнер саласында жаңа сапаға өтуіміз қажет. Тың сапалық кеңістікке шығу үшін біз өркениеттің жаңа өлшемін ұсынуымыз керек. Еліктеу және әлде кімдерден шәкірт болып үйрене беру өркениеттілікке жеткізбейді» [14, 332 б]. – дейді. Шетелден қажет деген үздік үлгі, жақсы жетістіктерінен сабақ алуымыз керек. Біз бәрібір ағылшын немесе неміс болмаймыз. Мәселен Германия сұрапыл соғыста жеңіліп, қалай тез өсіп, тез жетіліп кетті. Оның бәрі іскерлік пен білімнің арқасында. Бүгінгі таңда қазақ халқының бірегейлігін сақтауда ұрпақтың адамгершілік әрекеттерден алшақтап, түрлі девианттық әрекеттердің жайылып кетуіне жол бермеуіміз қажет. Қазіргі таңдағы ұрпақ тәрбиесіндегі жүйесіздікке жол бермеу, ұлтты жалмап кететін қатерлі құбылыстардың алдын алу әрбір саналы адамзаттың парызы. Адам тіршілікте мәңгілік емес, сондықтан ол өз өмірінің соңында өкінбес үшін өзінің айла амалы болу керек.

Өмірдің өкінбейтін бар айласы,

Ол ойла қиянатсыз ой тазасы.

Мейірім, ынсап, әділет, адал еңбек,

Таза жүрек, тату дос – сол шарасы.

«Өмірдің өкінбейтін бір айласы бар» [15, 200 б.] – дейді Шәкәрім. Өкінбейтін айла – қиянатсыз ой тазалығы дейді. Қазіргі таңда ұлттық құндылықтарды ұлықтауда ой тазалығының адамзат өмірінде алатын орны айрықша. Таза ой, таза білім, адамды ешқашанда адасушылыққа апармайды. Осы кезеңге дейінгі ұлтты рухани құлдыраудан сақтап тұрғандар – жүрек көзі ашылған ғұламалар мен шын даналыққа жеткен ғалымдар.

Ұлттық құндылықтар мәселесінде айрықша орын алатын, қоғамдық

өмірде маңызды қызмет атқаратын дін мәселесі. Қандай дін болмасын сенімге негізделген. Мұхтар Әуезов: «Дін жүректі тәрбиелейді, мінезділікке үйретеді және ерік күшін тәрбиелейді» [16, 282 б]. – дейді. Дегенмен дінді түсіну, ұғыну оны шын иманға айналдыру қиынның қиыны. Дін қоғамда қиындық пен қараңғылықты жарып шығып адамшылыққа қарай бастайтын шынайы рухани құндылық. Бүгінгі таңда ұлттық құндылықтарымызды сақтап, жастарымыздың бойына дарытсақ, рухы биік халық ретінде болашаққа жол тартамыз. Сондықтан дәстүрімізді, тілімізді, тарихымызды, дәріптеу – барлығымыздың борышымыз. Ұлттық санамыздың кемелденуі де осы ұлттық құндылықтарымызға байланысты. Ұлтты рухани болмысынан ажыратпаудың бірден-бір жолы «ескінің көзін» елеу, мәдениет пен ұрпақ арасындағы үндестікті үзбеу қажет. Сонда ғана ұлттық бірегейлігімізден ажырамаймыз. Себебі бірегейлік негізі: тіл, мәдениет, дәстүр, діл т.б. ұлтты құраушы элементтерден тұрмақ [17, 180 б.]. Демек, ұлт өзінің дәстүрлі мәдениетін әдет-ғұрыптар, мәдени стереотиптер мен ұлттық бірегейлігін сақтауға құлшыныс танытуы қажет. Сонда ғана, өзін таниды, өзге ұлттан өз ерекшеліктерін, құндылықтарының өзгешелігін байқай біледі. Сондықтан, бірегейлену ұлттық ауқымда жүзеге асуы қажет. Мұндай бірегейлік мемлекеттің іргесін бекітіп, ұлттың да рухани-мәдени жағынан молығуына, кемелденуіне жеткізеді.

Қазіргі заманда бірегейлігімізді сақтау мемлекеттік тұрғыда қарастырылатын мәселе деп ойлаймыз. Қоғамда адамдардың моральдік дағдарысқа душар болуы осы ұлттық құндылықтарды бағаламаудың, басшылыққа алмаудың салдары. Адамдар арасындағы моральдік дағдарысты болдырмау, одан шығудың кепілі ретінде ұлттық құндылықтарды ұлт дамуының негізіне айналдыру.

Қоғамдағы адамдардың бойына ұлттық құндылықтарымызды қалыптастыра білу халықтың ешбір байлыққа айырбастамайтын қазынасы. Ішкі мәні ізгілікті, адами құндылықтарға негізделген дәстүрлеріміз елдің игілікті өмірінде көрініс тауып, адамзат өміріндегі құндылықтық мазмұны айрықша болып табылмақ.

Ел болу биік мағыналы ұғым. Жаһандану қоғамында еліміздің ұлттық болмысын басқа мәдениеттің жұтып қоюына қарсы тұру үшін ұлттық құндылықтарға арқа сүйеу қажет.

Қорытынды

Бүгінгідей алмағайып заманда Қазақстанның өркениетті елдер қатарында дамуын қамтамасыз етуде, тек оның ғылыми-техникалық, экономикалық, ақпараттық сияқты салаларын ілгері дамытумен ғана емес, сондай-ақ, рухани мәдениетті, ұлттық құндылықтарымызды зерделеп тану қажет. Бүгінгі таңда ұрпақтың қалыптасуында ұлттық құндылықтардың алатын орны айрықша, келер ұрпақтар оларды игеріп, өз өмірлерінде қолдана білуі қажет. Қазақ халқы бұрынғы дала халқы емес, бодан халық та емес, инновациялық мемлекет құруға аяқ басқан ел. Жаһандану қоғамында ұлттық құндылықтарды ұрпақ көзімен анықтауда сол құндылықтарға алшақтықтың бар екендігі елеңдетеді. Оның себебі жаһандану заманында батыстық өркениетке шамадан тыс еліктеушілік. Ұлттық төл болмысқа сай келетін өз бірегей өркениетімізді құруда ұлттық рух пен ұлттық патриотизмге негізделген ұлтқа тән құндылықтарымызды ұрпақ өмірімен сабақтастыра білуіміз қажет. Сананың сілкінуі және ұлттық құндылықтарымыздың заманға сәйкес жаңғыруы жаһандану дәуірінде ұлттық болмысы толық интеллектуалды ұрпақ қалыптастырады. Бүгінгі жаңа ұрпақты қалыптастыруда интеллектуалды төңкерісті қажет етеді. Ұрпақ

интеллектуалдылықты ұлттық құндылықтардан алатындығын ұмытпаған абзал.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Ә. Нысанбаев . Тәуелсіздік философиясы // Адам әлем. – 2006. – №83. – 9-16 б.
- 2 Қазақстан: ұлттық энциклопедия/ред. Ә.Нысанбаев. – Алматы., Қазақ энциклопедиясы, 2001. – 720 б.
- 3 Құрманбаева Н.М. Культура Востока и Запада: проблемы интеграции. – Алматы, Баптау, 2000. – 247 с.
- 4 Есім Ғ. Инновациялық ойлау жүйесі // ҚазҰУ хабаршысы. – 2013. – №2(43). – Б. 4-8.
- 5 Кошкина А. Традиции и инновации формирования культуры нового поколения. – Нефтеюганск, 2013. – 63 с.
- 6 Бегманов Қ. Дәстүр: кеше, бүгін, ертең. – Алматы: Баспа, 2017. – Т. 3. – 508 б.
- 7 Омар Жәлелұлы. Харекет: Монография. Зерттеу мақалалар. – Шымкент 2018. – 177 б.
- 8 С.М. Ахтаева Жаһандану жағдайында Қазақстан дамуының басымдықтары: жаңа көзжиектер. – Семей, 2009. – 123-126 бет.
9. Ғарифолла Есім «Ғұлама-Наме» Ғылыми трилогия. – Нұр-сұлтан, 2019 ж. – 640 б.
- 10 Құрманбаева Н.М. Культура Востока и Запада: проблемы интеграции. – Алматы: Баптау, 2000. – 247 с.
- 11 Ғабитов Т.Х. Қазақ мәдениетінің типологиясы: Мәдениеттану оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 1998. – 203 б.
- 12 Нысанбаев Ә.Н. Қазақстан халқының рухани-құндылықтық әлемі. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, 2015. – 178 б.
- 13 Ғарифолла Есім «Palsara – сфера чистого мышления». Вестник ЕНУ им. Л.Н. Гумилева. – №4 (125). – 2018. – С. 80-85.
- 14 Ғарифолла Есім «Жақсы қазақ идеясы және философиясы» Астана 2015 жыл Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, 2016. – 332 б.
- 15 Ғарифолла Есім. Хакім Абай // Даналық дүниетанымы. – Алматы: Атамұра-Қазақстан, 1994. – 200б.
- 16 Ғарифолла Есім «Хакім Абай» / Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, 2014 жыл. – Астана, 2016. – 282 б.
- 17 Нұрмұратов С.Е. Рухани құндылықтар әлемі: әлеуметтік-философиялық талдау – Алматы: Рауан, 2000. – 180 б.

Transliteration

1 Nysanbaev Ә. Tәuelsizdik filosofijasy [Philosophy of Independence] // Adam-әlem. – 2006. – №83. – 9-16 b.

2 Qazaqstan: ulttyq ensiklopedia / red. А. Nysanbaev. – Almaty: Qazaq ensiklopediasy, 2001. – 720 b.

3 Qurmanbaeva N.M. Kúltýra Vostoka Zapada: problemy integrasii. – Almaty: Bastay, 2000. – 247 c.

4 Ecim Ğ. Inovasiyalyq oilay júiesi//QazUÝ habarshysy. – 2013. – №2(43). – B. 4-8.

5 Koshkina A. Tradisiı i innovasiı formirovaniya kúltýry novogo pokolenia. – Neftiýgansk, 2013. – 63 s.

6 Begmanov Q. Dástúr: keshe, búgin, erteń. – Almaty: Baspa, 2017. – T. 3. – 508 b.

7 Omar Jáleluly. Hareket: Monografiya. Zertteý maqalalar. – Shymkent 2018. – 177 b.

8 S.M. Ahtaeva Jahandaný jaǵdayynda Qazaqstan damýynyń basymdyqtary: jańa kókjiekter. – Semei, 2009. – 123-126 bet.

9 Ğarifolla Esim. «Ĝulama-Name» Ĝylymı trilogia. – Nur-sultan, 2019 j. – 640 b.

10 Qurmanbaeva N.M. Kúltýra Vostoka i Zapada: problemy integrasii. – Almaty: Bastay, 2000. – 247 c.

11 Ğabitov T.H Qazaq madenietiniń tipologiasy: Mádeniettaný oqý quraly. – Almaty: Qazaq ýniversiteti, 1998. – 203 b.

12 Nysanbaev Á.N. Qazaqstan halqynyń rýhani-qundylyqtyq álemi. – Almaty: QR BGM GK Filosofia, saiasattaný jáne dintaný institúty, 2015. – 178 b.

13 Ğarifolla Esim «Pálsapa – sfera chistogo myshlenia». Vestnik ENY im. L.N. Ĝymileva. – №4 125. – 2018. – S. 80-85.

14 Ğarifolla Esim «Jaqsy qazaq ideiasy jáne filosofiasy» Astana 2015 jyl L.N.Ĝymilev atyndaǵy Eýrazia Ulttyq ýniversiteti, 2016. – 332 b.

15 Ğarifolla Esim. Hakim Abai (danalyq dúnietanymy). – Almaty: Atamura- Qazaqstan, 1994. – 200 b.

16. Ğarifolla Esim «Hakim Abai»/ L.N.Ĝymilev atyndaǵy Eýrazia Ulttyq ýniversiteti, 2014 jyl. – Astana, 2016. – 282b.

17 Nurmuratov S.E. Rýhani qundylyqtar álemi: áleymettik-filosofialyq talday. – Almaty: Raýan, 2000. – 180 b.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

Есбол Есенбаевич Муханбеткалиев

Философия ғылымдарының кандидаты, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Шолпанай Қуанышбайқызы Уралбаева

PhD докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Саяна Қадырқызы Рақымжанова

PhD, аға оқытушы, Сәкен Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Есбол Есенбаевич Муханбеткалиев

Кандидат философских наук, Актюбинский региональный университет им. Жубанова, Актобе, Казахстан

Шолпанай Қуанышбаевна Уралбаева

PhD докторант, Евразийский национальный университеті имени Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Саяна Қадырқызы Рақымжанова

PhD, старший преподаватель, Казахский агротехнический университет им. Сакена Сейфуллина, Нур-Султан, Казахстан

Esbol Mukhanbetkaliev

Candidate of Philosophical Sciences, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan

holpanai Uralbaeva

PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Sayana Rakimzhanova

PhD Senior Lecturer, Saken Seifullin Kazakh Agrotechnical University, Nur-Sultan, Kazakhstan